

Sp.

218. Tillaga til þingsályktunar

[115. mál]

um rannsókn Kötlusvæðis.

Flm.: Jón Kjartansson.

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að láta rannsaka Kötlusvæðið og fylgjast með breytingum á Mýrdalsjökli og Mýrdalssandi, er staðið gætu í sambandi við Kötlugos, og framkvæma aðrar þær rannsóknir, sem nauðsynlegar þykja til þess, ef unnt er, að geta sagt eitthvað fyrir um það, hvenær ætla megi, að Katla gjósi, og hvaða svæði séu helzt í hættu af jökulhlaupi, svo að gera megi í tíma ráðstafanir til varnar gegn slysum af völdum hlaupsins. — Kostnaður við rannsókn þessa greiðist úr ríkissjóði.

Greinargerð.

Katla liggur undir Mýrdalsjökli, suðaustan á hábungu jökulsins.

Vitað er um 14 Kötlugos, frá því að sögur hófust. Tíminn, sem liðið hefur milli gosa, hefur verið nokkuð mismunandi langur, en a. m. k. fjórum sinnum hefur liðið skemmri tími en 40 ár milli gosa. Síðasta Kötlugos var haustið 1918, og eru síðan liðin 36 ár. Getur því Katla gert vart við sig á hvaða tíma sem er úr þessu.

Katla er sennilega hættulegasta eldfjallið hér á landi. Stafar það af því, að gosum Kötlu fylgja jafnan stórfengleg jökulhlaup, sem koma samtímis gosinu og með ógnarhraða. Svo mikill var hraði hlaupsins í síðasta gosi, að á minna en einni klukkustund hafði það náð hámarki. Hafði þá meginhluti Mýrdalssands verið þakinn vatnsflóði og jökulhrönn.

Það ræður að líkum, að í slíkum hamförum er mönnum og skepnum hættu búin, enda mega það kallast undur, að ekki varð manntjón í síðasta gosi, en tjón á búpeningi var mjög mikið.

Sveitirnar á sléttlendinu í næsta nágrenni Kötlu — vesturhluti Meðallands og Álftaverið — eru í mestri hættu af jökulhlaupi frá Kötlu. Einnig gæti Víkurkaupþún verið í hættu, ef hlaupið tæki stefnu vestur með Höfðabrekkufjalli.

Vegna hinnar miklu hættu, sem getur stafað af Kötluhlaupi, er það vart forsvaranlegt að sitja auðum höndum og hafast ekkert að. En er nokkuð hægt að gera? Ég hef rætt þetta atriði við dr. Sigurð Þórarinsson jarðfræðing, en hann er án efa fróðastur allra núlifandi Íslendinga á þessu sviði. Dr. Sigurður hefur látið mér í té álit sitt um það helzta, sem gera bæri, og þar segir m. a.:

„1. Kortagerð og hallamælingar.

Til þess að geta fylgzt með breytingum á Kötlusvæðinu er mjög æskilegt, að gert verði nákvæmara kort en nú er fyrir hendi af Kötlu og nærsvæði hennar í Mýrdalsjöklinum. Auðveldast er að gera slíkt kort eftir ljósmyndum úr lofti, en væntanlega þarf einnig að gera einhverjar þrihyrningamælingar. Tæki til slíkrar ljósmyndunar eru nú til hérlendis. Þá væri og æskilegt, að gert yrði nákvæmt kort af efri hluta Mýrdalssands og að hallamælingar yrðu gerðar bæði milli Hafurseyjar og Vatnsrásarhöfuðs, Hjørleifshöfða og Höfðabrekku og þvert yfir Mýrdalssand ofan til, til þess að hægt verði að glöggva sig á því, betur en nú er hægt, hvaða stefnu væntanlegt jökulhlaup mundi að líkindum taka. Það er t. d. mikilsvert fyrir Vík í Mýrdal að vita, hvort líkur eru fyrir því eður eigi, að meginvatnið í hlaupi fari niður vestan Hafurseyjar og Hjørleifshöfða, og jafnmikilvægt fyrir Meðallenginga og Álftveringa að fá einhverja vitneskju um líklega stefnu aðalhlaupsins.

2. Þykktarmælingar á Kötlusvæðinu og Höfðabrekkujökli.

Augljóst mál er, að mjög æskilegt væri að fá vitneskju um það, hvernig landslag er undir jöklinum á Kötlusvæðinu og undir Höfðabrekkujökli, því að af því mætti ef til vill eitthvað ráða um líklegasta leið hlaupvatnsins. Einnig væri mjög fróðlegt að vita, hvort þegar er farið að safnast vatn undir ísnum á Kötlusvæðinu. Þykkt jökla er nú hægt að mæla með nokkurri nákvæmni með bergmálmælingum, og hafa slíkar mælingar, sem kunnugt er, verið gerðar á Vatnajökli vorið 1951. Með bergmálmælum á einnig að vera hægt að finna, hvort vatn muni undir ís eður eigi, en væri hægt að sýna fram á það, að á Kötlusvæðinu væri nú komið mikið vatn undir jökul, mundi það auka líkur fyrir því, að hlaup væri að nálgast. Tæki til slíkra þykktarmælinga eru ekki til hérlendis sem stendur, en ekki er talið ólíklegt, að hægt sé að fá hingað útlendan sérfræðing með slík tæki gegn því einu að standa straum af ferðakostnaði hans.

3. Jarðskjálftamælingar.

Jarðhræringar með upptök undir eldstöðvum eru oft forboði eldgos, og hefur tekizt að segja eldgos fyrir með því að fylgjast með slíkum jarðskjálftum. En til þess að hægt væri að staðsetja upptök slíkra jarðhræringa með nægilegri nákvæmni, þyrfti að hafa jarðskjálftamæli starfandi ekki fjarri Kötlusvæðinu. Gæti t. d. Kirkjubæjarklaustur verið ákjósanlegur staður.

4. Aðrar jarðeðlisfræðilegar mælingar.

Með nákvæmum hallamælum (tiltmeters) hefur stundum tekizt að segja fyrir gos. Er það vegna þess, að oft lyftast gosstöðvar og nærsvæði þeirra nokkuð, á meðan bergkvikan er að ryðja sér rúm upp í yfirborðið. Fleiri mælingar geta komið til greina, og skal það ekki rakið hér, en full ástæða er til að fylgjast með því, sem gerist í þessum efnum með þjóðum, sem fremstar standa í eldfjallarannsóknum, svo sem Ítölum og Japönnum.

5. Mælingar á ákomu og bráðnun á jöklinum og breytingar hans (lengdar- og þykktarbreytingar) vegna veðráttu.

Er þetta mjög æskilegt til að geta glöggvað sig á því, að hverju leyti breytingar eru af veðráttu eða loftslagsins völdum og að hverju leyti þær er að setja í samband við væntanlegt gos og hlaup. Staðkunnugir menn höfðu áður ýmsar breytingar á Kötlusvæðinu til merkis um það, hvort hlaup væri í nánd eður eigi. En síðustu árin hafa jöklar breytzt svo stórlega vegna batnandi loftslags, að þessi gamalkunnu einkenni gilda nú ekki lengur.

Hér hefur verið drepið nokkuð á það helzta, sem að mínum dómi þyrfti að gera austur þar á næstu árum. Um kostnað af slíkum athugunum er ómögulegt að segja neitt með vissu. Fer það auðvitað mjög eftir því, hversu ýtarlegar rannsóknirnar verða. Svo að nefnt sé eitthvert dæmi, gæti ég hugsað mér, að til þykktarmælinganna, sem ég tel einna nauðsynlegastar, þyrfti einar 15.000 krónur, og er þá gert ráð fyrir því, að sjálfboðaliðar fái til starfsins að mestu, utan þess útlenda sérfræðings, sem kosta þyrfti, svo og gert ráð fyrir því, að tæki fái að láni. Þess er að gæta, að þótt Katla sé mannabyggð nær, er Kötlusvæðið illviðrabæli, og reynslan hefur sýnt, að rannsóknir þar geta orðið ærið tafsamar og erfiðar.

En þótt ekki yrði hægt að framkvæma á næstu árum nema sumt af því, sem á var drepið, er það þó alltínd í áttina. Og svo mikið er hér í húfi, að það er vart vansalaust, að ekki sé eitthvað að gert. Einnig mætti á það líta, að væntanlega yrði það einhver hjálpa þeim, er segja eiga á sínum tíma fyrir um næstnæsta Kötlugos, að fylgzt sé með aðdraganda þess goss, sem nú er að nálgast, og virðist mér raunar skylda okkar að skila einhverri fræðslu um þann aðdraganda í hendur eftirkomendunum.“

Þetta voru ummæli dr. Sigurðar Þórarinssonar. Með þáttill. þeirri, sem hér er flutt, er stefnt að því að safna einhverjum fróðleik um eitt hættulegasta eldfjall á landi hér og reyna á sama hátt að afstýra eða draga úr þeirri hættu, sem vofir yfir nálægum byggðum.